

Оригинални научни рад

УРБОЦЕНТРИЧНИ МОДЕЛ ГЛОБАЛНЕ ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ

Мирко Грчић*¹, Николај Слука**

* Универзитет у Београду, Географски факултет, Београд

** МГУ “М. В. Ломоносов”, Москва

Извод: У досадашњим радовима аутори су разматрали углавном урбоцентрични модел развоја капиталистичке економије или модел „света-економије“. У овом раду се разматра еволуција урбоцентричног модела западне цивилизације као комплексног пројекта, од средњег века до данашњег процеса глобализације. Посебно је истакнут модел олигополиса – система глобалних градова, који има кључну улогу у процесу глобализације.

Кључне речи: цивилизација, глобализација, глобални градови, олигополис, географија

Предат: 2. септембар 2013; *прихваћен:* 22. децембар 2013.

Увод

Са позиција географије, глобализација се може дефинисати као процес трансформације географског омотача Земље у целовит глобални систем – геосистем. У мери развоја историјског процеса, човечанство се из ултрахетерогене популације претварало у целовит социо-еколошки организам. Извор глобализације у садржајном поимању, је потреба човечанства да оствари јединствен систем контроле над општом ресурсном базом – планетом Земљом. До индустријске револуције човечанство је као конгломерат одвојених делова (тј. аутономних популација, као што су субетнос, етнос, суперетнос), користило тај ресурс по принципу територијалне расподеле, а сада се успоставља јединствен социјално-еколошки систем (а не конгломерат) глобалних размера, који интегрише јединствен систем коришћења ресурса и јединствену планетарну ресурсну базу.

Конкретније, може се рећи да глобална географска сфера као јединствен систем не садржи више у свом саставу изоловане системе, тј. такве земље или територије, или значајне етничке или религиозне групе, које немају економске, информационе, политичке и друге везе с неком другом територијом. Глобализација одражава процес формирања целови-

---

¹ Контакт адреса: mirko@gef.bg.ac.rs

тости светског система. Географска слика света се не може посматрати просто као сума (свеукупност) физичкогеографских, друштвено-географских, регионално-географских, геополитичких и других система, него као целовит географски систем, који функционише по својим законима. Јединство урбаног, комуникационог, економског светског система такође претпоставља такву категорију, као што је целовитост. С тим у вези, шири се геополитика глобализације, базирана на идеологији глобалног одрживог развоја.

Глобализација као процес стварања глобалне цивилизације

Идеја глобализације није производ новог доба, нити пак само економског мишљења. Тенденције експанзије светских религија, великих империја и идеологија, пратиле су смене глобалних геополитичких пројеката. Западна цивилизација познавала је четири таква пројекта (Павленко, 2011):

- Први – латински (католички) пројекат с центром у Риму, тачније у римокатоличкој Светој столици у Ватикану;
- Други – капиталистички (протестантски) пројекат с центром у Лондону.
- Трећи – либерални (империјалистички) пројекат с преласком пројектног центра у САД после Првог светског рата.
- Четврти – западни (англосаксонски) или, по Кауцком, „ултраимперијалистички“ пројекат, који после краха хитлеровске Немачке интегрисхе читав „Запад“. Њујорк постаје 1945. године „светски центар“, а САД „светски полицајац“ у западном пројекту „новог светског поретка“.

Русија је такође прошла кроз неколико геополитичких пројеката. У доба крштења Кијевске Русије, била је само део северне словенске периферије византијског пројекта. У другој фази је Московска Русија, као нова форма руске државотворне идеје, сјединила православну пројектну формулу Трећег Рима с геополитичком наслеђем Златне хорде. Трећи пројекат је концепција Петра Великог „Русија као европска империја“, с центром у Санкт Петербургу. Четврти је совјетски пројекат, базиран на марксистичкој теорији државе и идеји комунизма као светског процеса, с центром у Москви. После „десовјетизације“ настаје пројекат „перестројке“.

И цивилизације имају тежњу да се шире. Бродел је указао да ширење цивилизација неминовно доводи до сукоба. Разматрајући историју Медитерана, закључује да “остају само сукоби цивилизација”, који се своди на сукобе истока и запада (Brodell, 1995, s. 100-102). С. Хантингтон је истакао да разлике међу цивилизацијама наслеђују разлике међу идеологијама као могуће узроке будућих сукоба цивилизација” (Huntington, 1996).

Данас није на делу само један концепт глобализације, него сукоб концепата глобализације – Западна цивилизација тај процес види као „вестернизацију“ или „американизацију“, али може се говорити и о „азијатизованој глобализацији“, „исламизованој глобализацији“, „регионализираној глобализацији“ и слично.

Јасно је да процес глобализације није територијално равномеран – он има свој доминантни центар, периферију и полупериферију. *Центар глобализације* укључује земље и наднационалне институције и интеграције, које чине њену инфраструктурну логистику, те их стога називају “глобални играчи”. Водећи глобални играчи долазе из трилатерале: САД – Европска унија – Јапан. Појављују се и новоиндустријализоване земље света (НИС), међу којима се истичу азијски “Мали тигрови” (Тајван, Јужна Кореја, Хонг-Конг, Сингапур) а у новије време и “Велики тигрови” (земље БРИКС-а: Бразил, Русија, Индија, Кина, Јужна Африка), али с доминантном улогом Америке, која одређује “правила игре”. *Периферија глобализације* је онај део Земаљске кугле, у којем су атрибути глобализације егзогени, увозни. *Полупериферија глобализације* обухвата групу земаља, у којој социјално-економска и политичка елита прихвата циљеве глобализације као ендегене, а остали слојеви – као егзогене, најчешће као симбол „вестернизације“.

Урбоцентрични модел Западне цивилизације у доглобализационом периоду

Градови су „бисери” цивилизације. Све велике цивилизације имале су градоцентрични модел развоја. И савремена глобална цивилизација, која се формира, има урбоцентричну архитектуру (Гчић и Слука, 2006). У многим земљама постоје милионски градови, у којима је концентрисан велики део градског становништва. У већини случајева то су *главни градови*, или *градови примати*, који су најважнији али немају функцију престонице. Полазећи од идеје Ј. Тинена и И. Валерштајна, Ф. Бродел је формулисао једно од правила постојања цивилизације као света-економије: “У центру света-економије налази се град” (Бродел, 1992, с. 122). Другим речима, свет-економија се увек „врти” око одређеног центра, који одређује основне тенденције радне активности. Та фундаментална поставка служи као основа за формирање градоцентричне концепције развоја „културног пејзажа” сваке цивилизације. Друга важна поставка састоји се у томе, да град истовремено представља и самосталан целовит организам и део ширих просторних економских система, од којих је највећи, најсложенији и најкаснији по времену настанка светски систем, чије језгро је западни свет-економија (Wallerstein, 1985; 1990). Почев од XV века, светска тржишна економија је прошла низ просторно-

временских фаза, од којих је свакој одговарао властити центар, у којем се концентрисала финансијска производно-техничка и посебно културна власт. Иницијатива у стварању савременог система света-економије припада Европи. Економски и финансијски фокуси глобализације појавили су се као непосредни резултати успешне делатности евро-атлантске цивилизације у току неколико столећа који су довели Северо-западну Европу а затим и САД до светске доминације. Карактеристично је да су у Западној (евроатлантској) цивилизацији првенство увек имали економски интереси над геополитичким. Већ у стадијуму свеопште кризе феудализма европски градови почињу се одвајати од свог најближег сеоског окружења и постепено се укључивати у ширу трговинску размену. У том моменту у центру опште-европских веза нашао се град *Бриж*, који је постао један од најпредузимљивијих градова. Овде је настао текстилни округ (цеховско занатство), који није имао равнот у Европи, а 1309. г. основана је позната брижска берза, која је постала центар сложене трговине новцем. Тек касније развила се делатност ханзеанског савеза градова, који се формално коначно оформио тек крајем XIV века и обједињавао у најбоља времена до 170 градова. Његова чврстина проистекла је из заједничких економских интереса, базираних на трговини у хинтерланду од Новгорода до Лисабона (Мироненко, 1995; 1997). Већ у то време настаје скуп интернационалних центара, тесно повезаних међусобно на економској основи у оквирима широког региона, које можемо разматрати као праоблик савременог феномена мрежа градова.

У епохи аграрног капитализма и самозачетка света-економије, по И. Валерштајну, водеће позиције у европском свету-економији наизменично заузима низ градова. Од средине до краја XV века кључни трговачко-финансијски центар континента била је *Венеција*, која је постала важан чвор како копнених, тако и поморских комуникација. Град је повезан трговачким путевима с плодордном Ломбардијском низијом и Средњом Европом, предводи транзитну трговину Европе с Левантом и земљама Северне Африке. Сличну посредничку улогу имао је *Дубровник* између свога балканског залеђа и Средоземља. Ипак Средоземље, као основно поље поморске трговине до XV века, постепено губи свој значај услед „турског страха“. Премештање трговачких путева на Запад, на Атлантски океан условило је залазак ере Венеције. На таласу Великих географских открића долази до успона *Антверпена*, који је постао одскочна даска у експлоатацији и преуређењу Америке, својеврсно језгро за укључивање нових региона у европски свет-економију. Раст трговачких веза, укључујући и трансконтиненталне, захтевао је развој кредитно-финансијске сфере. У новим условима наступа процват *Ђенове*, која као и Венеција, губи значај центра трговине и бродоградње, али добија улогу дистрибутера европских плаћања и рачуна. Главни финансијски центар Ђенове постаје

банка Сан-Ћорђо, која се бавила међународним кредитним операцијама, а сам град добија улогу финансијског арбитра Европе.

У фази индустријског капитализма и настанка света економије „палицу првенства” преузима *Амстердам*. Значај града тесно је повезан са „златним веком” Холандије. Завршетак прве у историји буржоаске револуције и ницање Републике Сједињених Провинција изазвали су брзи економски и културни успон у XVII веку. Република се одликовала суперурбанизацијом, брзим прогресом мануфактурне производње и имала еластично тржиште пољопривредних производа. Амстердам се постепено оформио у најважнији трговачки и финансијски центар земље и целог капиталистичког света. Град је постао база највеће флоте у Европи, која је средином XVII века готово двоструко превазилазила флоту Енглеске и Француске, узетих заједно, и играо је првостепену улогу у међународној трговини и разгранавњу колонијалне експанзије. Убрзо Амстердам је постао главни град простране холандске империје, која је владала територијама у Југоисточној Азији, Америци и Африци.

После једног и по века, позицију владајуће светске трговачке нације преузела је Велика Британија, у вези са индустријском револуцијом и потчињавањем трговачког капитала индустријском капиталу. У такозваној фази економске експанзије, која означава укључивање у транснационалну (светску економску) размену не само економски најразвијенијих, него и низа осталих земаља, у центру светске привреде нашао се *Лондон*, који се високо издигао као престоница највеће метрополе, жариште индустријске револуције и центар међународне трговине и финансијских операција. У вези с тим, постао је једна од највећих светских лука, складишних терминала и посредничких центара трговине Европе с прекоокеанским земљама; сматра се водећим бродарским тржиштем у свету. Још већи значај у „ери слободне трговине”, у многоме базираној на златном стандарду, добија претварање Лондона у светског инвеститора и кредитора. Град централише финансирање целе британске спољне трговине и предводи сложену и разгранату мрежу финансијских установа, које обухватају не само Велику Британију и британску империју, него и цео капиталистички свет. Овде се лоцирају Енглеска банка, управе и главне канцеларије пет највећих светских депозитних банака, такозваних банака Велике петорке, банкарске куће Ротшилда, браће Лазаро, Гренфелеј, одељења великих америчких и европских банака. Лондонска фондовска берза била је највећа у Европи по укупном обртну и количини пуштених у опцијај вредносних папира. Ипак, Лондон губи вековну превласт у периоду између Првог светског рата и Велике депресије 1930-их година, услед промене светског поретка – „рах *britannicu*“ замењује „рах *americana*“.

Још крајем XIX – почетком XX века, са ширењем економског простора и усложњавањем целе организације светске економије, промене у

саставу и хијерархији руководећих центара света-економије се убрзавају. При једноличном лидерству Лондона и очувању важне улоге већ формираних међународних центара, као што су *Париз*, *Рим*, *Беч*, у Европи посебном тежином се одликују *Берлин*, *Манчестер* и *Санкт Петербург*. Али већ на самом почетку XX в. на светску арену ступају брзорастући амерички градови, пре свега, *Чикаго* и *Њу Јорк*. Неоптерећени потребама опслуживања колонијалних поседа, они се на таласу пријема огромних маса имиграната динамично развијају као индустријски центри и активно учествују у формирању светске трговине и валутног система. *Њу Јорк* се брзо претвара не само у највећи град САД, доминантан и у индустрији, и у финансијским пословима, већ и у кључну карику, која повезује земљу са спољним светом. Кроз њега иде готово половина целокупне спољње трговине САД (Крупнејшије города..., 1987, с. 93). Зато опадање улоге Британије и успон САД после Велике депресије нису остављали сумње о глобалном граду лидеру. Према Ф. Броделу, *Њу Јорк* је 1930. г. избио на врх хијерархије центара света-економије. Први пут у историји света тржишне економије његов град-језгро се преместио изван Европе.

Фазе еволуције света економије	Феудализам		Тржишни тип економије					
	Општа криза феудализма	1450 године		1640 године	1820 године	1950 године	1980 године	
		Зачетак света економије	Аграрни капитализам		Индустријски капитализам	Фаза експанзије	Фаза консолидације	Фаза интеграције
Еволуција центара света економије	Венеција (до 1500 г)	Антверпен (1500-1568)	Ђенова (1557-1627)	Амстердам (1627-1783)	Лондон (1783-1929)	Лондон, Њу Јорк (од 1930 г)	Њу Јорк, Лондон, Токио (од 1970их година)	„Архипелаг градова“ (од 1990их година)
Еволуција система центара света економије	Доминирајући тип градоцентричног модела света економије:							
	Моноцентризам			Бицентризам	Тријумвират центара	Полицентризам		

Слика 1. - Основне фазе еволуције градоцентричног модела света економије (састављено по: Бродел, 1992; Мироненко, 1995; 1997).

Важна одлика епохе индустријског капитализма постаје “полагање темеља” полицентричног система света-економије. Читав низ градова губи своје лидерске позиције, али и даље одржава важан економски значај у границама великих региона, па и света у целини. У првој половини XX

века ниче нова урбо-бицентрична структура света-економије. При признатој водећој улози *Њу Јорка* у свету - економији, његов истовремено и супарник, и партнер је *Лондон*.

Педесете године XX века постале су важан рубикон у развоју, како геоекономског и геополитичког простора света, тако и глобалног система градова. Један од најважнијих квалитативних покрета постао је прелаз земаља напредних у економском погледу на формирање друштва постиндустријског типа. Како примећује један од оснивача теорије постиндустријског друштва Д. Бел: „Индустријско друштво је у првом реду прерађивачко, у њему се енергија и машинска технологија користе за производњу роба. Његов главни ресурс је капитал, главна фигура – предузетник-капиталист. Постиндустријско друштво – то је организам, у којем телекомуникације и компјутери врше основну улогу у производњи и размени информација и знања. Његов главни ресурс је информација, главна фигура – научник” (Белл, 1984, с. 16).

Осим тога, настале су нове геополитичке околности. Почев од 1945. г., раст отворености економије, усложњавање тржишта и веза, деколонизација и укључивање у систем међународне поделе рада опширних територија земаља у развоју, и читав низ других момената, створили су објективну потребу за новим крупним градским центрима „конкурентских” локалних, националних и регионалних тржишта најразличитијег профила. Као својеврстан природни проводник, механизам за то, служи процес урбанизације. Један од епохалних догађаја на том плану био је активно укључивање азијског региона у систем света-економије. Овде се на рачун јапанског „економског чуда” брзо формирао нови моћни фокус концентрације становништва, економске а у том контексту и транснационалне делатности – *Токио*. Услед тога већ у последњој четвртини XX века свет-економије је добио нову структуру с три водећа региона – језгра (САД, Европа, Јапан), од којих је сваки предвођен градом – лидером (*Њујорк*, *Лондон*, *Токио*).

Формирање међународног „архипелага градова“

Следећу фазу развоја света-економије многи истраживачи означавају као „интернационалну” или *глобализациону*. Савремени град стоји на челу културне глобализације (види Хелд и др., 2004; Robertson, 1992). Он врши главне функције у управљању глобалним токовима. На тај начин, како примећује М. Кастелс, „ако је у индустријској фази основни актер светских односа била држава – нација, то је у данашњој епохи – град” (Castells, 1994).

У постиндустријско доба у свету се дешавају противуречне тенденције: у време док се производња распршује по целом свету, услуге се у

све већем степену концентришу у релативно малом броју градова. На тај начин, процес глобализације ствара својеврсну “демоеколошку фрагментацију” светског простора. У једним градовима настаје концентрација друштвеног богатства, а у другим – првенствено демографског потенцијала (Слука, 2002). Мегаградови у развијеним земљама су симбол моћи, док у земљама у развоју представљају симбол наде за бројне имигранте. Други парадокс савременог доба састоји се у томе, што је глобализација увек повезана с локализацијом. На то указује, на пример, Р. Робертсон – један од твораца теорије *културне глобализације*. Он констатује: „Глобализација претпоставља не само делокализацију, него и ре-локализацију, што већ проистиче из економских прорачуна. „Глобално” у буквалном смислу речи производити не може нико. Баш те фирме, које производе и продају своје производе у глобалним размерама, принуђене су да развијају локалне везе, прво, производећи и усавршавајући своју робу у конкретним локалним условима, и друго, узимају ресурсе за своје глобалне симболе из локалних култура, захваљујући чему ти симболи постају живи, јасни и добро се продају. „Глобално”, ако се та реч преведе на нормалан језик, означава „у многим местима истовремено”, т.ј. „транслокално” (Robertson, 1992). Та чињеница је необично важна за схватање реалног места градова у савременом уређењу света. Другим речима, не постоји такав појам као што је појединачни глобални град. Глобализација подстиче уређење градова на конкретној основи међуградских веза и стварање мрежа неограниченог обима. При томе, посебно због повољности изласка на спољна тржишта и коришћења ресурса, односи међу градовима разних држава постају тешњи, него између њих и „хинтерланда” (залеђа). Такво принципијелно ново сазвежђе градова добило је у научној литератури специјални назив „*архипелаг градова*”.

Умрежавање урбаних центара у функционалне и комплементарне полицентричне урбане системе карактеристично је за Европску унију и Северну Америку. Главни носилац процеса интеграције и повећавања територијалне кохезије Европске уније јесу умрежени градови и мулти-модуларни коридори. Формирају се агломерациони системи и „кластери” интернационално доступних метрополитенских регија и њиховог окружења (систем градова, насеља и руралних подручја). „Metropolitan clustering” процес се заснива на искоришћавању комплементарности града и региона како би постигао критичну масу довољну за подизање активности и услуга на виши ниво. Урбану „осовину“ Европске уније чини једна велика географска зона од светског значаја, коју неки називају “Плава банана” или “Пентагон” а која је оивичена метрополама Лондона, Париза, Милана, Минхена и Хамбурга. Унутар те зоне се развило неколико метрополитенских регија и система градова (Ранштад, Рајна-Рур). Изван ње јавља се неколико значајних центара, све већег економског утицаја, као

што су Барселона и Ерезунд (Копенхаген-Малме) (Mahlbye, 2000; ESPON, 2004). Секундарну осовину чине главни градови земаља Централно-источне Европе (Грчић и Слука, 2006).

План просторног развоја Европе (ESDP) класификује европске градове на три групе - међународне, националне и регионалне градове. *Урбана подручја / центри од међународног значаја* деле се у три групе. *Прву групу* чине глобални градови Лондон, Париз, Минхен и још два града која ће у перспективи привући функције високог нивоа, пре свега комерцијалних услуга – Франкфурт и Амстердам; *Другу групу* чине метрополитенске регије – Ранштад, “Фламански дијамант”, Рајна-Рур, Рајна-Мајна, Хамбург, Западни Мидлендс. Ови региони јачају своју међународну позицију и радикално мењају економску структуру крупним инвестиционим улагањима да би превазишли проблеме преструктурирања старе индустрије; *У трећој групи* су главни градови – Копенхаген, Стокхолм, Хелсинки, Мадрид, Рим, Лисабон, а такође Берлин, Беч и Хелсинки, са посебним функцијама „улазних капија” преко којих се остварују везе Западне Европе са Централно-источном Европом односно, са новим чланицама ЕУ.

Мрежа глобалних градова

Унутар „света-економије“ као целине, постоји мрежа градова који су седишта великих играча глобализације: *глобални градови*. Такви градови као мозгови транснационалног бизниса и међународних услуга (у маркетингу, дистрибуцији, дизајну, планирању...), имају велику моћ контроле и управљања светским економским и политичким токовима. Они су „ослоне тачке” за глобални капитал. Идеју светских градова увео је у оптицај Џ. Фридман у својој “Хипотези светског града” (Friedmann, 1986). Он је повезао урбанизацију са међународном поделом рада или, другим речима, локалност са светском економијом. Новији назив „глобални град”, са посебним освртом на Лондон, Њујорк и Токио, дефинисан је као *светски унипол* (умрежени светски град), центар унутар „Центра“, у коме је базиран „командни састав” као главни носилац глобализације. Шире, то је нодалитет новог „умреженог друштва”, које је саграђено кроз комбинацију компјутера и телекомуникација (Castells, 1996). У новије време говори се о „глобалним мрежама повезаних градова“ (Sassen, 2001), „мрежи светских градова“ (Taylor, 2004).

Као први покушај, полазећи од нивоа „цивилизационог значаја”, Н. Слука је предложио за изучавање четири основна пресека глобалног градског простора или глобалне „урбосфере“ – геодемографски, геополитички, геоекономски и социо-културни.

У светском социо-културном простору експонира се необично важан „слој” *историјско-културних* центара, који представљају ризницу

читаваог човечанства и гравитирају основним цивилизацијским регионима света. То је најинертнији и најконзервативнији елемент глобалне урбанистичке структуре, без изражене хијерархије.

Насупрот томе, на основу *демографских* параметара издваја се група градова, с најдинамичнијим карактером развоја. Велике агломерације и мегаградови брзо расту у многољудним земљама у развоју, пре свега у Југоисточној и Источној Азији. Баш овде, као што смо већ приметили, сместио се светски пол раста (прираста) сумарног демографског потенцијала градова и резерви слободне радне снаге. Глобалну мрежу *геополитичких* центара образују главни градови (престонице), од којих сваки фокусира и концентрише, пре свега, националне ресурсе и интересе, а такође и центри локализације најутицајнијих међународних међувладиних организација. На таласу развитка односа у оквирима демократског друштва неки градови учвршћују своје позиције на рачун акумулације институција најактивнијег сектора у геополитици – међународних невладиних институција и самоорганизујућих посредничких група, способних за организована и одговорна колективна дејства у заштити друштвено значајних интереса (пример Њујорка). Са позиција градоцентричне концепције, очигледно, може се говорити о биполарности геополитичког простора. Познато је, да се глобалне геополитичке функције концентришу у релативно малом броју градова Европе и САД пре свега, у Бриселу, Лондону, Паризу, Њујорку, Стразбуру, Женеви, Бечу, Хелсинкију и неким другим (Anheier, 2002; Taylor, 2004).

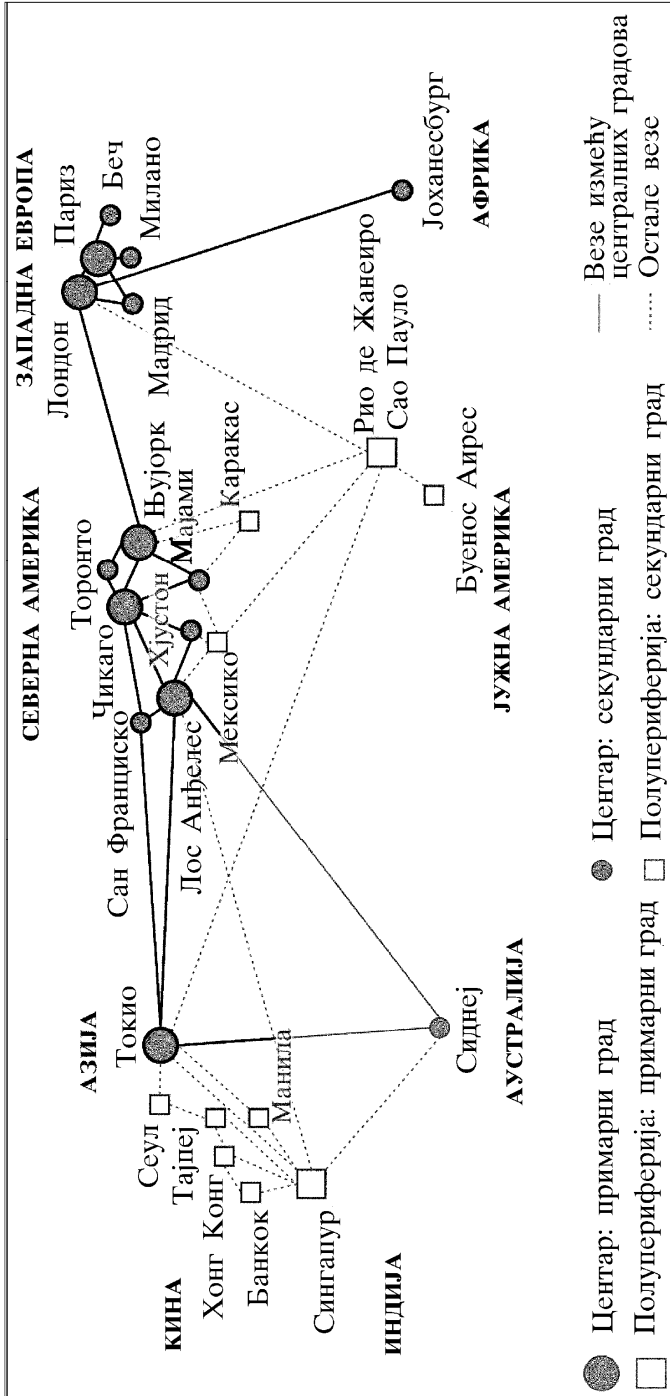
Систем широко схваћених економских центара одликује се, пре свега, разноликошћу типова градова, који се обично издвајају у складу са сферама друштвене поделе рада. То је најсложенији „слој” по саставу, субординацији, систему међуградских односа и веза. Њега формирају „суб-слојеви” градова различите функционалне усмерености. Полифункционалност и посебан значај у светској привреди одговарају комплексном или апсолутном лидерству агломерација. Али такви центри у условима глобализације такође црпе ресурсе из глобалних градских мрежа. У свом развоју они се ослањају на могућности већег скупа специјализованих градова регионалног и националног ранга, у које спадају, на пример, индустријски, финансијски, образовни, научно-истраживачки, рекреациони, комуникациони и други центри. У многобројној и разноврсној групи “помоћних” градова посебну категорију чине *лучки градови*, који врше функцију реализатора конкретних материјално-робних токова, међу којима су највећи, Ротердам, Сингапур, Њујорк. Са позиција сваког „слоја”, урбана структура света изгледа различито, има своје особености организације и полове раста међународног значаја. „Међународни градови” морају имати посебну тежину и активност у свим „живим” структурама савремене мреже великих градова планете – демографској, политичкој, економској, културној и

самим тим служити као острва за формирање транснационалних урбаних система. У датом случају парадоксално је, што је на основу перманентне доградње и проширивања глобалне градске мреже планете, спектар „цењених” међународних градова сасвим сужен. С обзиром на квалитативну оцену може се рећи, да њихов „виши командни састав” представљају само Лондон, Париз, Токио и Њу Јорк. Други ешалон сачињава још неколико градова у САД (Вашингтон, Лос Анђелес и Чикаго), Европи (Брисел, Милано, сазвежђе градова Рура, Франкфурт на Мајни), Азији (Сингапур, Хонгконг) и у Латинској Америци (Мексико, Сао Пауло).

Глобални систем олигополиса

Висока концентрација функција у малом броју највећих агломерација – омогућује и ствара потребу, да се приступи даљем истраживању формирања планетарног система градова са позиција економске *теорије олигополије*. Олигополија се схвата као превласт великих компанија у производњи и на тржишту. Дата теорија негира монополистички карактер савременог капитализма стога, што у свакој грани привреде не влада једна, него више великих фирми. Савремени светски урбани систем такође се развија у правцу олигополије, па се може говорити о феномену олигополиса (од грч. “oligos” - неколико; “polis” – град), под којим се подразумева превласт у светској економији у целини релативно мањег броја највећих градова. Аутор једног од првих научних радова у том правцу је Д. Гимено (Gimeno, 1997).

Нису сви градови способни да врше консолидујућу функцију глобалног економског простора, што даје основу за хипотезу о формирању глобалног система олигополиса. Стварање глобалне конкурентности градова заснива се на развоју функционалности и доступности. У овом процесу не треба заборавити да квалитет, пријатност и услови живота имају значајну улогу у привлачењу инвестиција и пословне елите, те поред економских компоненти, значајну улогу играју: доступност и транспорт, животна средина, природни ресурси и пејсаж, културна баштина, едукација и образовање, као и социјална инфраструктура (Mahlbye, 2000). Према принципијелној схеми издвајају се три кључна подсистема у виду ареалне концентрације глобалних градова: Северно-амерички, Западно-европски и Азијско-пацифички – при водећој улози Њу Јорка, Лондона, Париза и Токија. У осталим регионима света, категорију глобалних градова представљају само појединачни центри: У Јужној Америци – Сао Пауло, Рио де Жанеиро и Буенос Аирес, у Африци – Јоханесбург, у Аустралији – Сиднеј (Грчић и Слука, 2006; Абылгазиева, Иљина и Слука, 2011).

Слика 2. – Хијерархија светских градова (извор: Friedmann, 1995: 321)

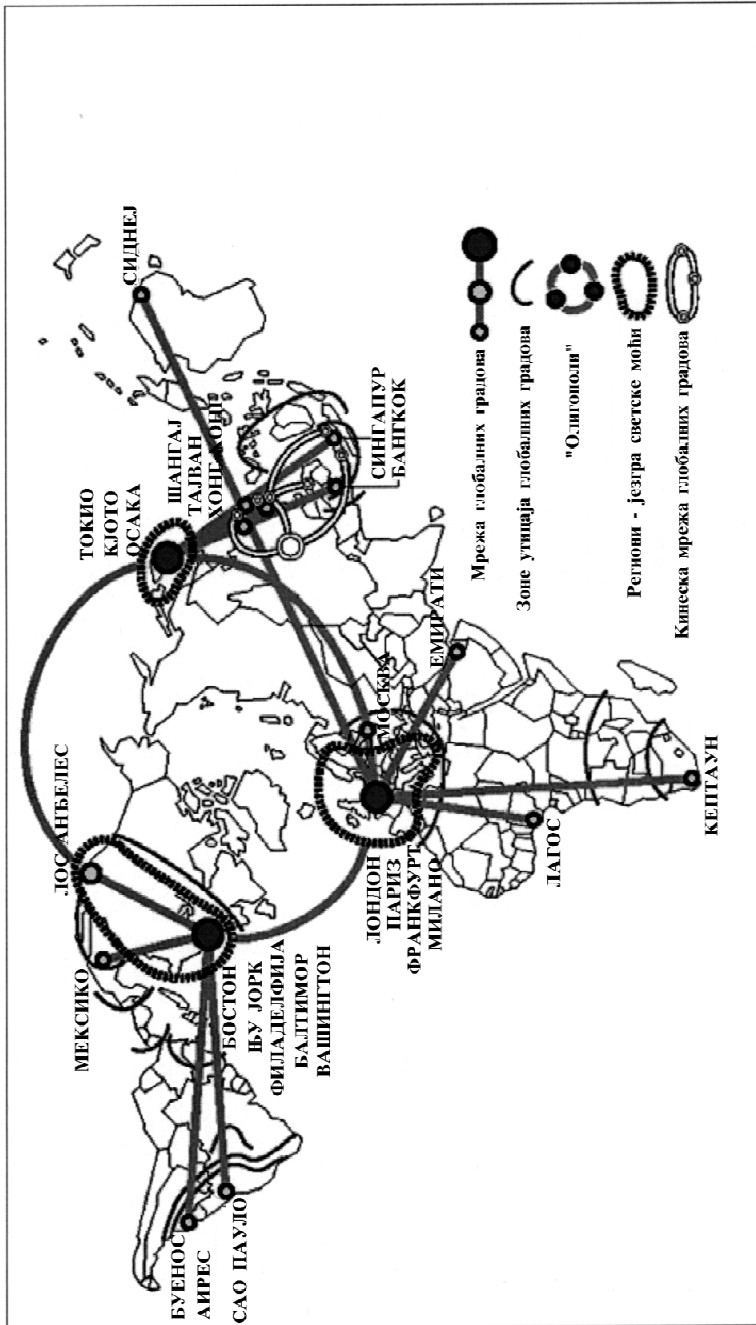
- *Западноевропски подсистем* глобалних градова има дугу историју урбаног развоја, још од Антверпена, Венеције, Ђенове и других. Данас у ту категорију спадају Лондон, Париз, Милано, Минхен и Франкфурт.
- *Северноамерички подсистем* глобалних градова чини мрежа мегалополиса САД. Размештени су контурно, тако да чине прстен у којем кључну улогу имају Њујорк, Лос Анђелес и Чикаго.
- *Азијско-пацифички подсистем* глобалних градова је најмлађи и формира се на линији Токио – Сингапур. Припадају му такође Бангкок, Хонгконг, Тајпеј, Сеул, Манила, Џакарта и други (Абылгазиева, Иљина и Слука, 2011).

Систем олигополиса представља главни вектор економског развоја у светској економији и у перспективи реорганизације глобалне економске структуре. Није случајно, што се свако тржиште земаља у развоју “опрема” градом међународног типа као што су: Сао Пауло, Каракас, Јоханесбург, Мексико, Бангкок, Манила, Куала Лумпур, Џакарта.

Њихово одсуство лишава земљу потенцијала економског динамизма, повезаног са сектором корпоративних услуга вишег нивоа, економијом знања и доступом светским финансијским, иновативним и информационим токовима. Услед тога нација или регион се налазе у изолацији, по страни од економских и интелектуалних светских кретања. Супротно томе, укључивање у систем олигополиса отвара нове могућности за регионе да делују као економски агенси у светском простору (Маршан и Самсон, 2004).

Ипак сваки град није ни изблиза способан да уђе у елитни клуб глобалних центара, јер процес ширења географије међународних градова крије велики број конфликтних ситуација. Степен конкуренције између олигополиса за више позиције у престижном рејтингу значаја перманентно расте.

Градови-лидери се оштро противе појави нових центара раста, који претендују на део функција. Они трпе кардиналне измене политике великих градова, усмерене на решавање задатака за улазак у “клуб” светске метрополитенске мреже и достизање “крупских ефеката” (Rallet, 1999), а у други план потискују задатке формирања повољне локалне, регионалне средине. Негативни ефекти се манифестују на унутрашњи развој градова, што је својеврсни данак за улазак у ново „сазвезђе”. То се изражава у стандардизацији развоја градова, деконтекстуализацији, социјалној поларизацији. Без обзира на проблемски карактер, главни вектор развоја глобалних градова јасно је означен – путем формирања транснационалних урбаних система (Грчић и Слука, 2006; Grčić, Ratkaj i Sluka, 2006).

Слика 3. - Глобални систем олигополиса (извор: Gimeno, 1997)

Закључак

Све нити анализе воде закључку, који се налази у центру географске теорије: савремени светски поредак тежи формирању јединственог глобалног простора. Али истовремено у том простору настају дубоке поларизације и конфликти: између складног односа човек-друштво-природа и еколошке катаклизме; између благодети и деструкције технолошке револуције; између економског благостања и продубљивања јаза на релацији центар-периферија; између суживота и сукоба цивилизација; унификације култура и мултикултурализма; космополитске демократије и ауторитарне светске државе. Као што су се у прошлости племена интегрисала у народе, потом народи у нације и цивилизације, тако се данас цивилизације интегришу у глобално човечанство. У оквирима новог “формата” процеса глобализације, са усложњавањем организације светске економије, ствара се систем центара, који у складу са савременим тенденцијама олигополистичких система, с једне стране, конкуришу један другоме, а с друге – врше консолидујућу функцију глобалног економског простора. Ипак то није довољно. Као фундамент глобалне цивилизације неопходан је одређени морални код, неки духовни принцип и систем вредности, који би прихватили сви народи. Глобална цивилизација могућа је само као полицивилизацијски систем, као универзална мултикултурална целина, не као империја и свевлашће, него као нови вид културне синтезе.

Захвалница

Рад је резултат истраживања на пројекту 176017 који финансира Министарство за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије.

Литература

- Абылгазиева, И., Иљина, И., Слука, Н. (2011). *Город в контексте глобалних процессов*. Москва: Издательство Московского университета.
- Белл, Д. (1984). *Постиндустриальное общество - Американская модель: с будущим в конфликте*. Москва.
- Бродел, Ф. (1991). *Списи о историји*. Београд: СКЗ. (Наслов оригинала: Braudel F. (1969). *Ecrits sur l'histoire*. Paris: Flammarion).
- Бродель, Ф. (1992). *Время мира-Материальная цивилизация, экономика и капитализм XV– XIII вв.* Москва: Т. 3.
- Грчић, М., Слука, Н. (2006). *Глобални градови*. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду и МГУ “М. В. Ломоносов”.
- Хелд, Д., Гольдблатт, Д., Макгрю, Э., Перратон, Дж. (2004). *Глобальные трансформации*. Москва: Политика, экономика и культура.
- Маршан, П., Самсон, И. (2004). Метрополисы и экономическое развитие России. *Вопросы экономики*, 1, 4-18.
- Мироненко, Н. (1995). *Введение в географию мирового хозяйства*. Москва.

- Мироненко, Н. (1997). Экономико-географическая система мирового хозяйства. *География мирового хозяйства*, 9-39.
- Павленко, В. (2011). *Мифи „устојчивог развитуја“*, Москва: ОГИ.
- Слука Н. (2002). Развој великих градова света у условима глобализације. *Глобус*, 27, 37-46.
- Anheier, H., Glasius, M., Kaldor, M. (2002). The state of global civil society: before and after September 11. *Global Civil Society*, 1–33.
- Barber, B. (1997). *Dzihad kontra McSwiat*. Warszawa: "Muza".
- Brodell, F. (1989). *Dinamika kapitalizma*. Sremski Karlovci.
- Brodell, F. (1995). *Mediteran*. Beograd: Centar za geopolitiku.
- Castells, M. (1996-1998). *The Information Age: Economy, Society and Culture*, vol. I-III, Oxford: Basil Blackwell.
- Castells, M. (1994). European cities, the informational society and the global economy. *New Left Review*, Vol. A, Issue 204.
- Huntington, S. (1996). *The Clash of Civilizations and the remarking of World order*. New York.
- ESPON Project report (2004). *Project 1.1.1. Potentials for polycentric development in Europe*. Stockholm: NORDREGIO.
- Friedmann, J., Wolff, G. (1982). World city formation: an agenda for research and action. *International Journal of Urban and Regional Research*, 6, 309-344.
- Friedmann, J. (1986). The world city hypothesis. *Development and Change*, 4, 12-50.
- Grčić, M., Ratkaj, I., & Sluka, N. (2006). The Global system of Oligopolises. In B Stojkov (Ed.), *Metropolitan Networking in CADSES*. Belgrade: Faculty of Geography, Bratislava: Spectra, Dresden IFOR.
- Mehlbye, P. (2000). Global integration Zones – Neighbouring Metropolitan Regions in Metropolitan Clusters. *Informationen zur Raumentwicklung, Heft*, 11-12.
- Office for National Statistics (2003). *Census 2001*. London.
- Rallet, A. (1999). Developpement local et globalisation. *Sciences humaines*, 90.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London.
- Robinson, J. (2002). Global and world cities: a view from off the map. *International Journal of Urban and Regional Research*, 26(3), 531–554.
- Sassen, S. (2001). *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton- Oxford.
- Taylor, P. (2004). The new geography of global civil society: NGOs in the world city network. *GaWC Research Bulletin*, 144.
- Taylor, P. (2004). *World City Network: a Global Urban Analysis*. London.
- Wallerstein, I., (1985). *Ekonomski razvoj i istorijske razlike u stepenu razvoja*. Beograd.
- Wallerstein, I. (1990). *Kapitalizam – Istorijski sistem*. Titograd: CID.

Original scientific article

URBOCENTRIC MODEL OF GLOBAL CIVILIZATION

Mirko Grčić^{*1}, Nikolaj Sluka^{**},

* University of Belgrade, Faculty of Geography, Belgrade

**MGU Lomonosov, Moscow

Abstract: In previous papers, authors mainly discussed urbocentric model of development of the capitalist economy, or "world-economy". This paper discusses the evolution of urbocentric model of Western civilization as a complex project, from the middle Ages to the present process of globalization. It emphasizes the model of oligopolises - system of global cities which plays a key role in the globalization process.

Key words: Civilization, globalization, global cities, oligopolis, geography.

Date submitted: 2 September 2013; *Date accepted:* 22 December 2013

Introduction

From the position of geography, globalization can be defined as the process of transforming of the geographic layer of the Earth into a comprehensive global system-geosystem. In the historical development process, mankind was transforming from ultra-heterogeneous population into a comprehensive socio-ecological organism. Idea of globalization in contextual understanding is a need of mankind to achieve a uniform system of control over the overall resource base – planet Earth. Until the industrial revolution, mankind as a conglomerate of separate parts (i.e. autonomous populations, such as subethnos, ethnos, superethnos), used this resource based on the principle of territorial distribution, and now establishing a unique social-ecological system (and not a conglomerate) of global scale which integrates a unique system of resource utilization and a unique planetary resource base. Concretely, we can say that the global geographic sphere, as a unified system, do not contains isolated systems in its composition any more, i.e. such countries or territories, or significant ethnic or religious groups, which don't have economic, informational, political and other relations with any other territory. Globalization reflects the process of establishing of the wholeness of the world system. Geographical view of the world cannot be seen simply as the sum (totality) of physical-geographical, social-geographical, regional-geographical, geopolitical and oth-

---

¹ Correspondence to: mirko@gef.bg.ac.rs

er systems, but as a comprehensive geographic system which operates by its own laws. Unity of urban, communicational, economical world system also assumes such a category, such as wholeness. In this regard, geopolitics of globalization based on the ideology of global sustainable development is spread.

Globalization as a process of creating a global civilization

The idea of globalization is not the product of a new era, neither of economic thought only. Tendencies of expanding of the world religions and great empires and ideologies were followed by shifts of global geopolitical projects. Western civilization has knew four such projects (Павленко Б. В., 2011):

- The first - the Latin (Catholic) project with the center in Rome, namely in the Roman Catholic Holy See in the Vatican;
- The second - capitalistic (Protestant) project with the center in London. The Third - liberal (imperialistic) project with the transition of project center in the United States after World War II.
- The Fourth - western (Anglo-Saxon) or by Kautsky "ultraimperialistic" project which after the collapse of Hitler's Germany integrates a whole "West". New York became in 1945 the "world center", and US became a "world policeman" in the Western project of the "new world order".

Russia has also undergone several geopolitical projects. At the time of the baptism of Kievan Rus it was only a part of the northern Slav periphery of the Byzantine project. In the second stage, Moscovian Russia as a new form of Russian statehood idea unites Orthodox project formula of the Third Rome and geopolitical legacy of the Golden Horde. The third project is the concept of the Peter the Great "Russia as a European empire" with the center in St. Petersburg. The fourth was a Soviet project based on Marxist theory of the state and the idea of communism as a global process with its center in Moscow. After "desovietisation" occur the projects of "perestroika".

Civilizations have a tendency to spread, too. Brodel has pointed out that the spread of civilization inevitably leads to conflicts. Considering the history of the Mediterranean he concludes that "remains only a conflicts of civilizations", which boils down to the conflict between East and West (Brodel F., 1995., s. 100-102). S. Huntington pointed out that the differences between civilizations inherited differences between ideologies as possible causes of future conflict of civilizations (Huntington P. S., 1996). Today is not present just one concept of globalization, but conflict of concepts of globalization - Western civilization sees this process as the "Westernization" or "Americanization", but it can be spoken about "Asianization globalization", "Islamistization globalization", "regionization globalization", etc. It is clear that the process of globalization is not territorially uniform - he has a dominant center, periphery and semi-periphery. *Center of globalization* includes countries and supranational institutions and integrations

which makes its logistics infrastructure, and therefore referred as - "global players". Leading global players comes from the Trilateral: U.S. - EU - Japan. There appears the newly industrialized countries (NIS), among which are Asian "Little Tigers" (Taiwan, South Korea, Hong Kong, Singapore), and more recently the "Great Tigers" (countries of BRICS: Brazil, Russia, India, China, South Africa), but with the dominant role of the United States which specifies the "rules of the game". *Periphery of globalization* is that part of the globe in which the attributes of globalization are exogenous, they are imported. *Semi-periphery of globalization* involves a group of countries where socio- economic and political elite accepts the goals of globalization as endogenous, and the other social classes - as exogenous, usually as a symbol of "Westernization".

Urbocentric model of the Western civilization in pre globalization period

Cities are the "pearls" of civilization. All great civilizations has city-centric model of development. Modern global civilization which is forming, also have urbocentric architecture (Гчић М., Слука Н., 2006). In many countries there are million-cities, where a large share of the urban population is concentrated. In most cases these are the *capital cities*, or *primary cities* that are most important but do not have the function of capital. Starting from the ideas of J. Tienen and I. Wallerstein, F. Brodel was formulated one of the rules of existing of civilization as the world - economy: "In the center of the world - economy is a city" (Бродель, 1992). In other words, the world - economy is always "spinning" around certain center which determines the basic tendencies of activities. This fundamental setup serves as a basis for the formation of city-centric concept of developing of "cultural landscape" of any civilization. Another important setting is that the city simultaneously represents independent complete organism and a part of a broader spatial economic system, of which the largest, most complex and latest by the time of occurrence is the world system, whose core is the Western world-economy (Wallerstein I., 1985; 1990).

Starting from 15th century, global market economy has undergone a series of space-time phases. Each of them has their own center where was concentrated financial, technical, and particularly cultural power. Initiative in creating the modern system of world-economy belongs to Europe. Economic and financial focuses of globalization have emerged as a direct result of the successful activities of the Euro-Atlantic civilization for several centuries that led north-western Europe and later U.S. to world domination. It is characteristic that in the Western (Euro-Atlantic) civilization precedence always had economic interests over the geopolitical. At the stage of general crisis of feudalism, European cities begin to separate from its nearest rural environment and gradually starts to involve in the wider trade exchange. At this point in the center of European scenes was *Bruges* who became one of most enterprising cities. Here

originated textile district which had a leading role in Europe, and in 1309 established the famous Bruges stock market, which has become the center of a complex money trade. Later was developed activity of Hanseatic League of cities which is formally formed at the end of the 14th century including up to 170 cities. Its tenacity results from the common economic interests based on the trade in the hinterland from Novgorod to Lisbon (Мироненко, 1995; 1997). At that time occur a set of international centers, closely connected with each other on an economic basis within large regions, which can be considered as a primal form of the modern phenomenon of the cities network.

According to I. Wallerstein, in the era of agrarian capitalism and inception of the world-economy, leading position in the European world-economy takes alternately number of cities. From the middle to the end of 15th century, the key commercial and financial center of the continent was *Venice*, which has become an important node of terrestrial and maritime communications. City is connected by trade routes with fertile Lombard plain and Central Europe, and was led transit trade of Europe with the Levant and North Africa. A similar mediating role had *Dubrovnik* between its Balkan hinterland and the Mediterranean. Yet, the Mediterranean as the primary field of maritime trade to the 15th century gradually loses its importance due to "fear of Turkey". Displacement of the trade routes to the west, to the Atlantic Ocean caused the decrement of Venice era. Due to the great geographical discoveries *Antwerp* became a springboard to exploitation and rearrangement of America, a sort of nucleus for the inclusion of new regions in the European world-economy. The growth of trade relations, including transcontinental, demanded the development of credit and financial spheres. Under the new conditions comes a rise of *Genoa*, which like Venice loses importance of trade and shipbuilding center, but gets the role of European distributors of payment. The main financial center of Genoa became Bank of San Giorgio, which dealt with international credit operations and the city gets the role of the financial arbiter of Europe.

At the stage of industrial capitalism and the development of the world economy, leading role takes *Amsterdam*. The importance of the city is closely connected with the "golden century" of the Netherlands. Ending the first bourgeois revolution in the history and creating the Republic of the United Provinces has caused the rapid economic and cultural development in the 17th century. Republic was characterized by super-urbanization, rapid progress of manufacturing production and has an elastic market for agricultural products. Amsterdam is gradually formed as the most important commercial and financial center of the country and of the capitalist world. The city became base of the largest fleet in Europe which in the mid-17th century almost twice exceeded the fleet of England and France taken together, and played important role in international trade and diversification of colonial expansion. Amsterdam soon became the capital of the vast empire of the Dutch who ruled territories in Southeast Asia, America and Africa.

After one and a half century, the position of the ruling world trade nations took over the United Kingdom due to the industrial revolution and the subjection of the trading capital to the industrial capital. In the so-called phase of economic expansion, which implies inclusion in transnational (global economic) exchanges not just economically most developed countries, but also a number of other countries, the center of the world economy became *London*, which risen as the capital of the biggest metropolis, the focal point of the industrial revolution and the center of international trade and financial operations. London became one of the world's largest port, storage terminal and intermediate center of the European trade with overseas countries, and it is considered to be leading shipping market in the world. Even greater significance in "the era of free trade", largely based on the gold standard, gets by conversion London in world investor and creditor. City centralizes funding of the whole British foreign trade and led a complex and extensive network of financial institutions, which include not only the United Kingdom and the British Empire, but the entire capitalist world. Here is located the Bank of England, management boards and the offices of the five largest global depository banks, the so-called Big Five banks, the banking houses of Rothschild, brothers Lazaro, Greenfely, departments of large U.S. and European banks. The London fund stock market was the largest in Europe in terms of total trades and the amount of securities released in the circulation. However, between World War I and the Great Depression of 1930, London loses dominance due to changes in the world order - "Pax Britanica" is replaced with "Pax Americana".

In the late 19th and early 20th century with the expansion of economic space and the growing complexity of the whole organization of the global economy, changes in the composition and hierarchy of management centers of the world-economy is accelerating. In uniform leadership of London and the preservation of the important role of already established international centers such as *Paris, Rome, Vienna*, in Europe stand out Berlin, *Manchester* and *St. Petersburg*. But at the very beginning of the 20th century in the global arena enter rapidly growing American cities, primarily *Chicago* and *New York*. Unencumbered by needs of servicing colonial possessions and due to the arriving the mass of immigrants, they are dynamically develop as an industrial centers and actively participate in shaping world trade and currency system. *New York* is rapidly transformed in not only the largest city in the United States, dominant in the industry and finance, but also became the main link in connecting the country with the outside world. Through it goes almost half of the entire U.S. foreign trade (Крупнейшие города, 1987). Therefore, the decline of the role of Britain and the rise of the United States after the Great Depression has left no doubt about the global city leader. According to F. Brodel, New York reached the top of the hierarchy of centers of world-economy in 1930. For the first time in the history of the world of market economy its city-core is moved outside of Europe.

An important feature of the epoch of industrial capitalism becomes "laying the foundation" of the polycentric system of world-economy. A number of towns lose their leadership positions, but still maintains a significant economic impact within the large regions, as well in the world in general. In the first half of the 20th century, arise new urbocentric structure of the world-economy. At already recognized leadership of New York in the world-economy, his rival and partner at same time is London.

Stages of evolution of world economy	Feudalism		Market type of economy					
			1450 year	1640 year	1820 year	1950 year	1980 year	
	The general crisis of feudalism		Start of world economy	The emergence of world economy	Phase of expansion	Phase of consolidation	Phase of integration	
Evolution of the centers of the world economy			The changing leadership of European cities:			London, New York since 1930	New York, London, Tokyo since 1970s	„The archipelago of cities“ since 1990s
	Venice (till 1500 year)	Antwerp (1500-1568)	Genoa (1557-1627)	Amsterdam (1627-1783)	London (1783-1929)			
Evolution of system of world economy centers			Dominant type of city-centric model of the world economy:					
	Monocentrism			Bicentrism	Triumvirate centers	Polycentrism		

Figure 1 - *Basic phases of evolution of urbocentric model of the world economy*
(Sources: Бродель, 1992; Мироненко, 1995; 1997)

In the fifties of the 20th century became an important Rubicon in development of geo-economic and geo-political area of the world, as well a global system of cities. One of the most important qualitative movements has become transition of economic advanced countries to the formation of post-industrial society. D. Bell, one of the founders of the theory of post-industrial society has noted: "The industrial society is primarily processing, energy and mechanical technology is used to produce goods. Its main resource is the capital, the main figure - entrepreneur-capitalist. Post-industrial society – that's the organism in which telecommunications and computers perform an essential role in the production and exchange of information and knowledge. Its main resource is the information, the main figure - scientist" (Белл, 1984). Furthermore, there are some new geopolitical circumstances. Starting from 1945, increase the openness of the economy, complexity of markets and connections, decolonization and inclusion of large territories of developing countries in the international distribution of labor, and a number of other mo-

ments, created an objective need for a new major urban centers of "competitive" local, national and regional markets of different profile. As a kind of natural conductor, the mechanism for this is the process of urbanization. One of the epochal events in this regard was the active involvement of the Asian region in the world-economy system. Based on the Japanese "economic miracle", quickly is formed a powerful new focus of concentration of population, economic and transnational activities - *Tokyo*. Consequently, in the last quarter of the 20th century world-economy has a new structure with three leading regions-cores (U.S., Europe, and Japan), each of it is led by the city-leader (New York, London, and Tokyo).

Formation of an international “the archipelago of cities”

The next phase of development of the world-economy many researchers referred as "international" or *globalization*. Modern city is at the forefront of cultural globalization (Хелд и др., 2004; Robertson, 1992). It performs the main functions in the management of global flows. In this way, as noted by M. Castells, "if it is in the industrial phase the primary actors of world relations was state - nation, it is in the present epoch - the city" (Castells, 1994). In the post-industrial era in the world are happening contradictory tendencies: at the time when production is dispersed throughout the world, services are even more concentrated in a relatively small number of cities. Thus, the process of globalization creates a kind of "demo-ecological fragmentation" of world area. In certain cities is created concentration of social wealth, and in the other - concentration of demographic potential (Слука, 2002). Megacities in develop countries are symbol of power; while in developing countries represent a symbol of hope for many immigrants. Another paradox of the modern era consists in the fact that globalization is always related with the localization. This is indicated by R. Robertson - one of the creators of the theory of *cultural globalization*. He notes: "Globalization implies not only delocalization, but also re-localization, which already derives from economic calculations. "Global" in the literal sense of the word cannot produce anyone. Just those companies which produce and sell their products on a global scale, they are forced to develop local connections, first, by producing and perfecting their products in specific local conditions, and second, by taking resources for its global symbols from local culture, thanks to which these symbols become alive, obvious and well sold. "Global", if the word is translated into ordinary language, means "in many places at the same time", i.e. "translocal" (Robertson, 1992). This fact is extremely important for the understanding of the real position of the city in the modern organization of the world. In other words, there is no such concept as a single global city. Globalization encourages the renovation of the cities on the specific basis of intercity relationships and creating networks of unlimited size. Thereby, especially because of the benefits of entering foreign markets and use of resources, relationships between cities of different

countries become more firm than between them and the "hinterland" (boon-docks). Such principled new constellation of cities has received in the scientific literature special title "the archipelago of cities".

Networking of urban centers into functional and complementary poly-centric urban systems is characteristic for the European Union and North America. The main holder of the integration process and increasing the territorial cohesion of the European Union are networked cities and multi-modality corridors. Urban systems and "clusters" of internationally available metropolitan regions and its environment (the system of cities, towns and rural areas) are being formed. Process of "Metropolitan clustering" is based on exploiting the complementarity of the city and the region in order to achieve a critical mass sufficient for raising activities and services up to the next level. Urban "axle" of the European Union makes a huge geographical area of global significance, which some called "Blue Banana" or "Pentagon" which is bordered by metropolis of London, Paris, Milan, Munich and Hamburg. Within this zone has developed a number of metropolitan regions and systems of cities (Randstad, Rhine-Ruhr). Outside this zone there is a number of important centers with growing economic impact, such are Barcelona and Ørezund (Copenhagen- Malmö) (Mahlbye, 2000; ESPON, 2004). Secondary axle is consist of major cities of Central and Eastern Europe (Грчић М., Слука Н., 2006). Plan of European Spatial Development Perspective (ESDP) classifies European cities into three categories - international, national and regional cities. *Urban areas / centers of international importance* are divided into three groups. *The first group* consists of the global cities of London, Paris, Munich and two more cities which will in future attract high-level functions, primarily commercial services - Frankfurt and Amsterdam. *The second group* consists of metropolitan regions - Randstad, "Flemish Diamond", Rhine-Ruhr, Rhine-Main, Hamburg, and West Midlands. These regions strengthen their international position and radically changes economic structure by investing large money to overcome the problems of restructuring of old industries. In *the third group* are the capital cities - Copenhagen, Stockholm, Madrid, Rome, Lisbon, and also Berlin, Vienna and Helsinki with special functions of "entrance gates", through which is established connections between Western, Central and Eastern Europe, and also new EU member states.

Network of global cities

Inside the "world-economy" as wholeness, there is a network of cities that are centers of the great players of globalization: *global cities*. Such cities, as the brains of transnational business and international services (marketing, distribution, design, planning...), have great power to control and manage the world's economic and political trends. They are "fulcrum" for global capital. J. Friedman has introduced the idea of world cities in his "world city hypothesis"

(Friedmann J., 1986). He has related urbanization with an international division of labor, in other words, locality with the world economy. The newer term "global city", with a special focus on London, New York and Tokyo, is defined as a global unipole (networked world city), center within the "Center", in which is located "control group" as the main carrier of globalization. More broadly, it is nodal of new "network society", which was built through a combination of computers and telecommunications (Castells M., 1996). In recent times it talks about "global network of connected cities" (Sassen S., 2001), and "network of world cities" (Taylor P., 2004).

As a first attempt, starting from the level of "civilizational importance", N. Sluka proposes for studying four basic cross-section of global urban space or global "urbosphere"-geo-demographic, geopolitical, geo-economic and socio-cultural. In the global socio-cultural space stands out an unusually important "layer" of *historical-cultural* centers, which represents the treasury of the whole of humanity and gravitate toward basic civilization regions of the world. It is the most inert and most conservative element of the global urban structure without explicit hierarchy. In contrast, based on the *demographic* parameters stands out the group of cities with the most dynamic character of development. Large agglomerations and mega-cities are growing fast in the highly populated developing countries, especially in Southeast and East Asia. Right here, as we have already noted, is located the world center of the growth of demographic potential of the cities and reserve of available workforce. Global network of *geopolitical* centers consists of capital cities, each of which are focused and concentrated primarily on national resources and interests, as well as centers of localization of the most influential international intergovernmental organizations. Based on development of relations within a democratic society some cities consolidate their position on account of the accumulation of institutions in the most active sector in geopolitics - international non-governmental institutions and the self-organizing middleware groups, capable for organized and responsible collective action in protection of important social interests (for example New York). From the point of view of urbocentric concept, we can talk about bipolarity of geopolitical space. It is well known that the global geopolitical functions are concentrated in a relatively small number of cities in Europe and the United States, primarily in Brussels, London, Paris, New York, Strasbourg, Geneva, Vienna, Helsinki and other (Anheier H., 2002; Taylor P., 2004).

System of widely understood *economic centers* is characterized, above all, by diversity of types of cities, which are usually stands out in accordance of aspects of the social division of labor. By its composition, subordination, and the system of intercity relationships and connections, this is the most complex "layer". It's formed from "sub layers" of cities with different functional orientation. Polyfunctionality and special importance in the world economy correspond to the complex and absolute leadership of agglomeration. But, such centers in conditions

of globalization also take resources from the global city network. In its development, they rely on the potential of a larger set of specialized cities of regional and national ranking, which include industrial, financial, educational, scientific, research, recreational, communicational, and other centers. In numerous and diverse group of "auxiliary" cities are *port cities*, which perform the function of implementer of specific materially and merchandise flows, including the largest Rotterdam, Singapore, and New York. Urban structure of the world looks different from the position of each "layer", and has its own characteristics of organization and centers of the growth of international importance. "International cities" must have special importance and activity in all structures of contemporary network of major cities of the planet - demographic, economic, political, and cultural and thus serve as islands for the formation of transnational urban systems. In this case is paradox that in the permanent extension and expansion of the global city network of the planet, the spectrum of "respected" international cities is quite narrow. With regard to the qualitative evaluation can be said that their "higher command group" represent only London, Paris, Tokyo and New York. The second echelon consists of several cities in the United States (Washington, Los Angeles and Chicago), Europe (Brussels, Milan, a group of cities of the Ruhr, and Frankfurt am Main), Asia (Singapore and Hong Kong) and Latin America (Mexico City and Sao Paulo).

Global system of Oligopolises

High concentration of functions in a small number of the largest agglomerations - enables and creates the need for further researching of formation of planetary cities system from positions of economic *theory of oligopoly*. Oligopoly is seen as a dominance of large companies in the production and in the market. This theory denies the monopolistic nature of modern capitalism, because in every sector of the economy is not dominant one, but several large companies. Contemporary global urban system is also being developed in the direction of oligopoly, and we can talk about the phenomenon of oligopolises (from Greek "Oligos" - a few, and "polis" - city), which implies dominance in the world economy of relatively small number of major cities. Author of one of the first papers in this direction is D. Gimeno (1997). Not all cities are able to perform the function of consolidating the global economic space, which provides the basis for the hypothesis of the formation of a global system of oligopolises. Creating global competitiveness of the cities is based on the development of functionality and affordability. In this process we must not forget that the quality, comfort and living conditions play a significant role in attracting investment and business elite, and in addition to the economic components also play an important role: the availability and transport, the environment, natural resources and landscape, cultural heritage, education, and social infrastructure (Mahlbye, 2000).

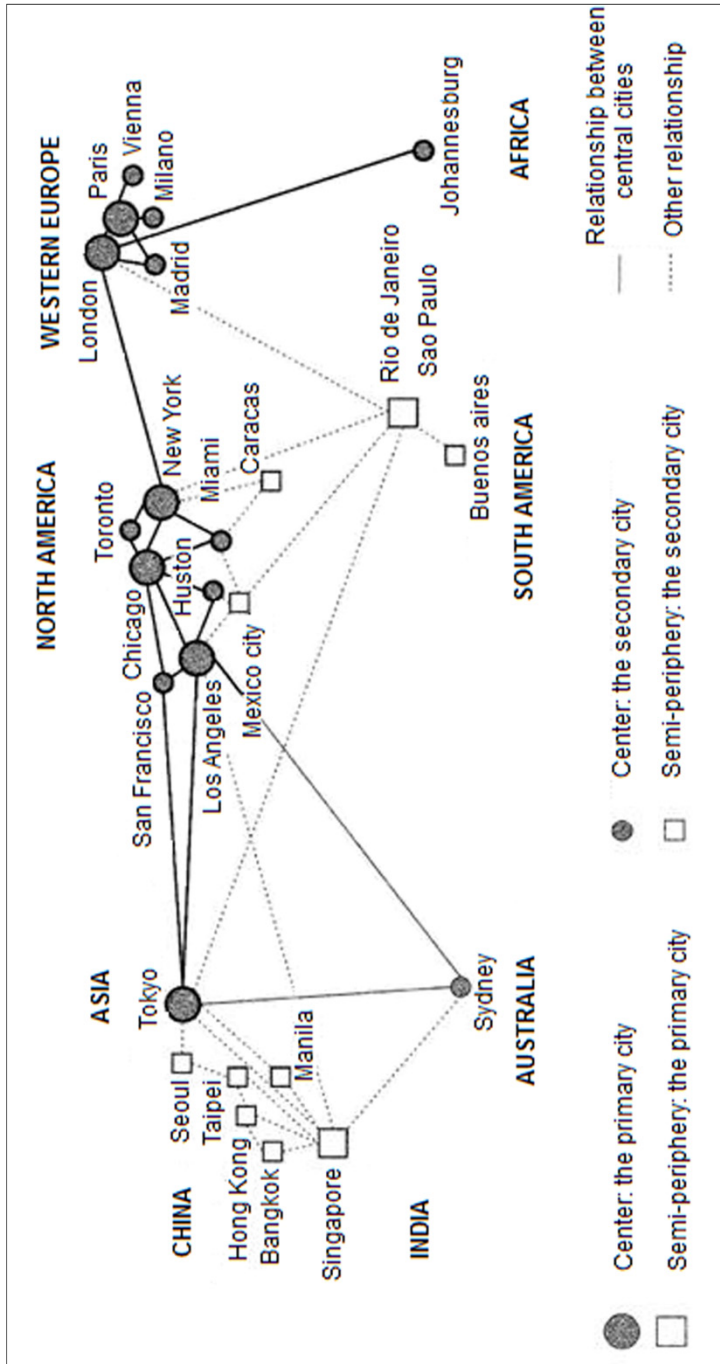

Figure 2 - *The hierarchy of the world cities* (Source: Friedmann, 1995)

According to principled scheme three key subsystems in an areal concentration of global cities are distinguished: North American, Western European and Asia-Pacific, with the leading role of New York, London, Paris and Tokyo. In other regions of the world, only individual centers represent the category of global cities: In South America - Sao Paulo, Rio de Janeiro and Buenos Aires; in Africa – Johannesburg; in Australia - Sydney (Грчић М., Слука Н., 2006; Абылгазиева И. И., Ильина И. В., Слука Н. А., 2011).

- *Western European subsystem* of global cities has a long history of urban development since Antwerp, Venice, Genoa, and others. Today, this category includes London, Paris, Milan, Munich and Frankfurt.
- *North American subsystem* of global cities makes the network of U.S. megalopolises. Deployed in the contour, in a form of a ring in which main centers are New York, Los Angeles and Chicago.
- *Asian-Pacific subsystem* of global cities is youngest and formed on line Tokyo - Singapore. Here belongs also Bangkok, Hong Kong, Taipei, Seoul, Manila, Jakarta and others (Абылгазиева И. И., Ильина И. В., Слука Н. А., 2011).

System of oligopolises represents main vector in development in the world economy and in the future reorganization of the global economic structure. It is not coincidentally that every market in developing countries is "equipping" with the city of international type, such are Sao Paulo, Caracas, Johannesburg, Mexico City, Bangkok, Manila, Kuala Lumpur, and Jakarta. Their absence deprives country from potential of economic dynamism associated with the corporate sector of higher level of services, knowledge economy and access to world finances, innovational and information flows. Because of that, nation or regions are isolated, outside economic and intellectual world trends. In contrast, inclusion in system of oligopolises opens up new opportunities for regions to act as economic agents in the global space (Маршан, Самсон, 2004). However, not every city is able to join the elite club of global centers, because process of expansion of the geography of international cities is hiding quite conflict situations. Competition between oligopolises for more prestigious positions in degree of importance is constantly growing. City-leaders are strongly opposed to the emergence of new centers of growth, which tend to share functions. They suffer cardinal changes in politics of big cities, aimed at solving problems for entry into the "club" of world metropolitan network and reaching the "club effect" (Rallet, 1999), and put aside task of forming a favorable local and regional environment. The negative effects are manifested in the internal development of cities, which is a kind of tribute to enter into a "new constellation". It is expressed in the standardization of development of cities, decon-textualization, and social polarization. Regardless of the problematic character, the main vector of development of global cities is clearly marked - forming transnational urban systems (Грчић М., Слука Н., 2006; Грчић М., Раткај И. и Слука Н., 2006).

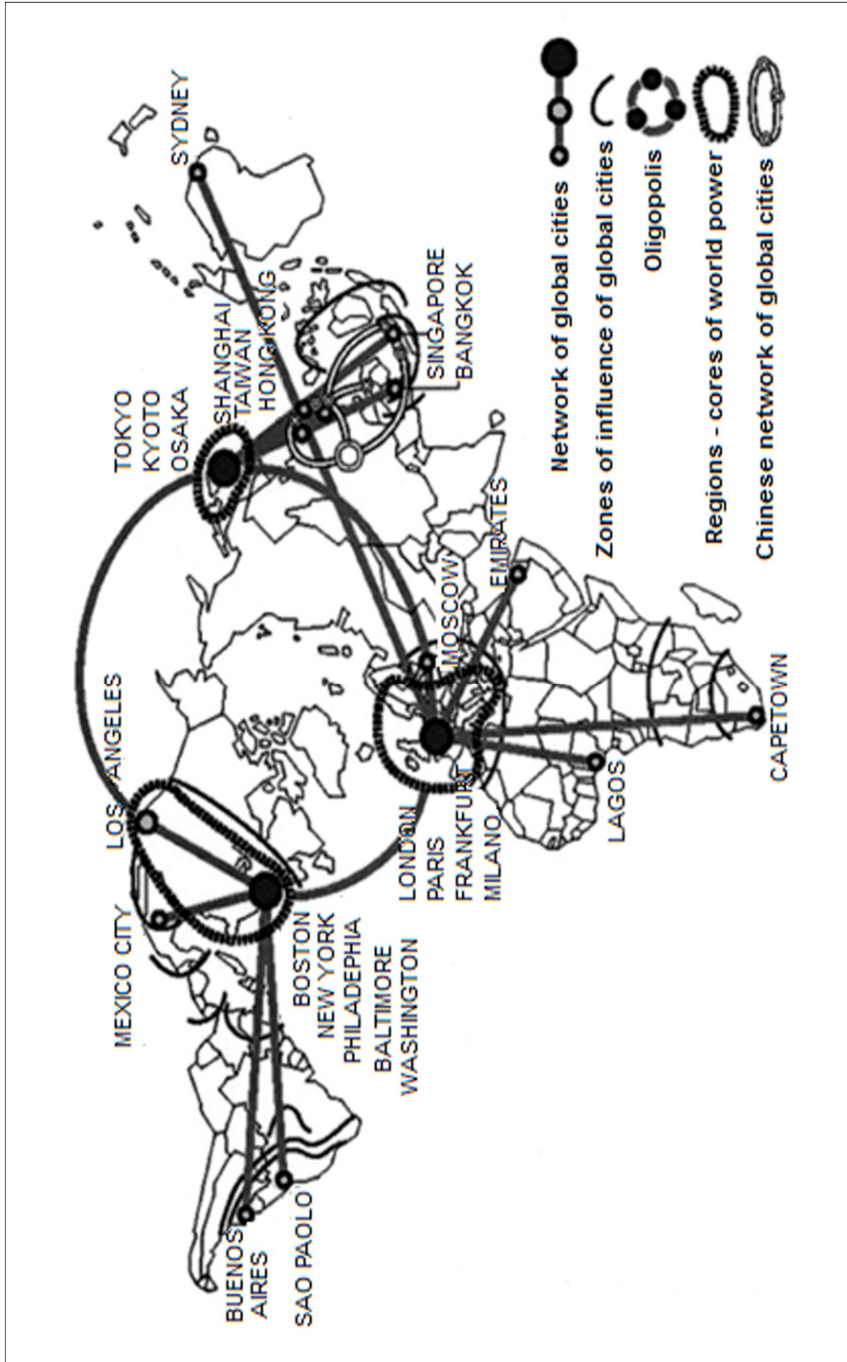

Figure 3 – Global system of oligopolies (Source: D. Gimeno, 1997)

Conclusion

All analyzes lead to the conclusion which is located in the center of the geographic theory: contemporary world order tends to form a unique global space. But at the same time in that area occur deep polarization and conflicts: between harmonious relationship between man-society-nature and ecological catastrophe; between the benefits and the destruction of the technological revolution; between economic prosperity and widening the gap on relation center-periphery; between coexistence and conflict of civilizations; between unification of culture and multiculturalism; between cosmopolitan democracy and authoritarian world state.

Such as in the past times, tribes were integrating in peoples, then the peoples in the nation and civilizations, thus, civilizations is now integrates into the global humanity. Under the new "format" of the process of globalization with the growing complexity of the global economy, creates system of centers which according to the modern trends of oligopolistic systems, on the one hand compete with each other, and in other hand - performing the function of consolidation of the global economic space. Yet this is not enough. As the foundation of global civilization is indispensable a certain moral code, a spiritual principle and system of values that would accept all people. Global civilization is only possible as policivilizational system, as universal multi-cultural entity, not as an empire and dominance, but as a new form of cultural synthesis.

Acknowledgements

The article is part of the project No. 176017, funded by Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

References (see on page 15)